

ГАРТ

К. 6524.

В. СОСЮРА — ГПУ; Л. ПЕРВОМАЙСЬКИЙ — ОКОЛИЦІ (РОМАН); К. ГЕРАСИМЕНКО — ЄСЕНИНУ (ПОЕЗІЇ); І. КИРИЛЕНКО — КУЧЕРЯВІ ДНІ (ПОВІСТЬ); МАЙ-ДНІПРОВИЧ — МОЛДАВІЇ (ПОЕЗІЇ); К. ГОРДІЄНКО — СЛАВГОРОД (ПОВІСТЬ); РАЇСА ТРОЯНКЕР — В ГОСТЯХ У ТАТА (ПОЕЗІЇ); МЕР РАБІНОВИЧ — ПІСНЯ КОЛОНІСТА (ПОЕЗІЇ); Ш. ЛОПАТА — (ПОЕЗІЇ); О. НЕФЕДІВ — БУДІВНИЧЕ (ПОЕЗІЇ); С. ФЕДЧИШИН — ЕСТЕТИКА ГЕГЕЛЯ (СТАТТЯ); ДЕКЛАРАЦІЯ АРМУ

№ 8-9

1928

ДЕРЖАВНЕ
ВИДАВНИЦТВО
УКРАЇНИ

ЦЕНТРАЛЬНА
НАУКОВО-УЧБОВА
БІБЛІОТЕКА

ВІДКРИТО ПЕРЕДПЛАТУ НА 1928 РІК
НА ЛІТЕРАТУРНО - ХУДОЖНІЙ ТА КРИТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ ПРОЛЕТАР-
СЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ (ВУСПП)

„ГАРТ“

(ДРУГИЙ РІК ВИДАННЯ)

Редакційну колегію журналу складає:

І. КУЛИК, В. КОРЯК, І. МИКИТЕНКО, М. ДО-
ЛЕНГО, П. УСЕНКО, В. СОСЮРА, В. ЮРИНЕЦЬ

ЖУРНАЛ „ГАРТ“

об'єднує українських пролетарських пись-
менників та критиків

ЖУРНАЛ „ГАРТ“

містить художні твори, критичні, публі-
цистичні та наукові статті з різних питань
мистецтва взагалі та літератури зокрема

Адреса редакції для листування в справах рукописів —
Харків, вул. К. Лібкнехта 31, ДВУ, „ГАРТ“

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На 12 міс.	6	крб. — коп.
„ 6 „	3	„ 25 „
„ 3 „	1	„ 75 „
„ 1 „	—	„ 65 „

Окреме число 75 коп.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ:

СЕКТОР ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ДВУ

Харків, Сергіївська площа, Московські ряди, 11

А ТАКОЖ УПОВНОВАЖЕНІ ПЕРІОДСЕКТОРУ
СКРІЗЬ ПО УКРАЇНІ

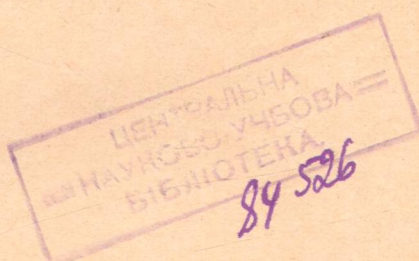
К. 6524

ГАРТ

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ ТА
КРИТИЧНИЙ ЖУРНАЛ ВСЕ
УКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ ПРОЛЕ
ТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

РЕДАГУЮТЬ: В. КОРЯК, І. КУЛИК,
І. МИКИТЕНКО, В. СОСЮРА, П. УСЕНКО,
М. ДОЛЕНГО, В. ЮРИНЕЦЬ

№ 8—9 СЕРПЕНЬ — ВЕРЕСЕНЬ 1928

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

57 68

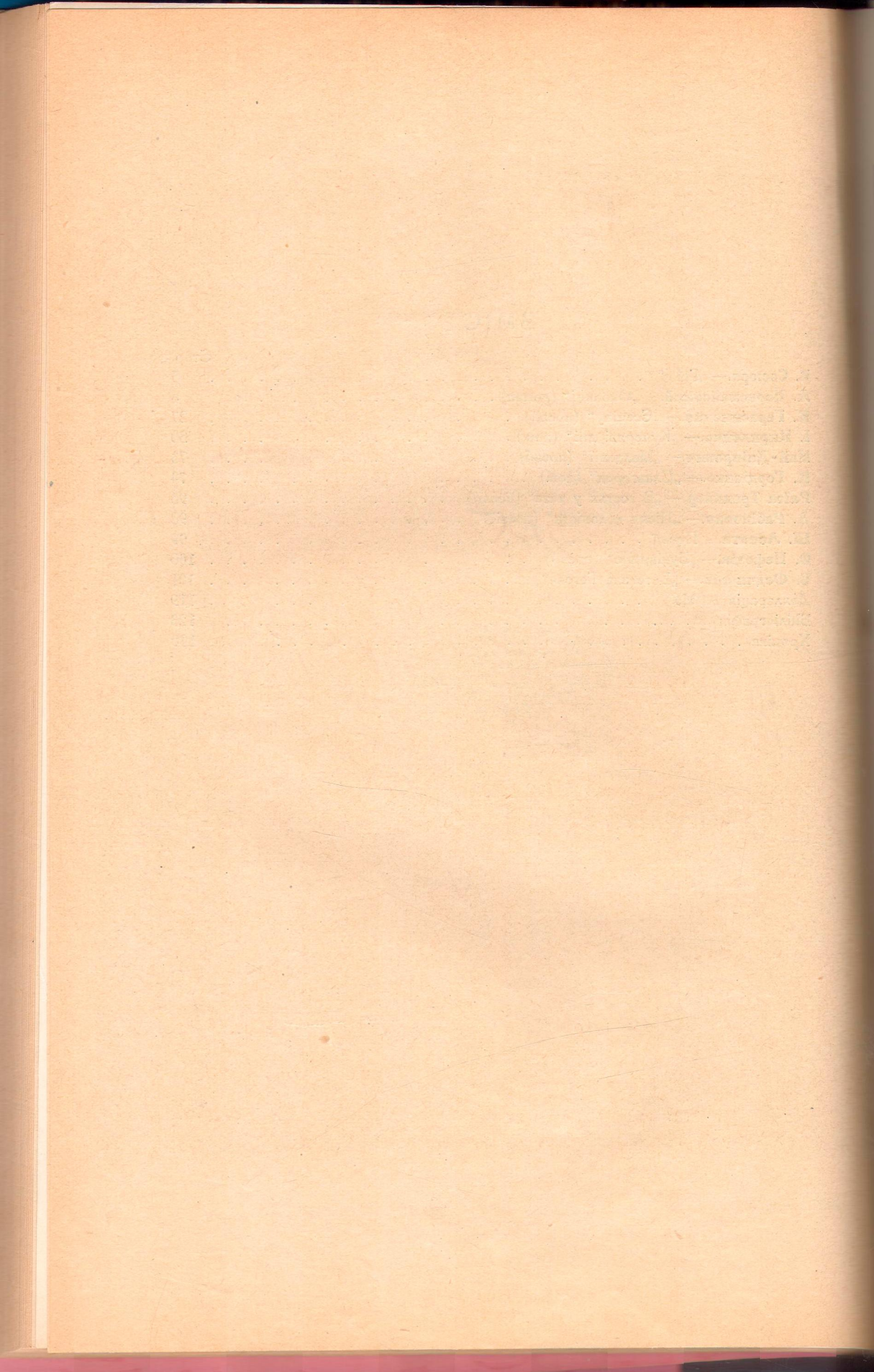
1928.7

ЗМІСТ

	Стор.
В. Сосюра.— „ГПУ“	5
Л. Первомайський.— „Околиці“ (роман)	8
К. Герасименко.— „Єсеніну“ (поезії)	27
І. Кириленко.— „Кучеряві дні“ (пов.)	30
Май-Дніпрович.— „Молдавії“ (поезії)	73
К. Гордієнко.— „Славгород“ (пов.)	74
Раїса Троянкер.— „В гостях у тата“ (поезії)	96
Л. Рабінович.— „Пісня колоніста“ (поезії)	98
Ш. Лопата.— Поезії	99
О. Нефедів.— „Будівниче“ (поезії)	100
С. Федчишин.— „Естетика Гегеля“	101
Декларація АРМУ	119
Бібліографія	123
Хроніка	130

ЦЕНТРАЛЬНА
 — НАУКОВО-УЧЕБНА —
 БІБЛІОТЕКА

Максим Горький в Будинку Літератури імені В. Блакитного

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

В. СОСЮРА

ГПУ¹⁾

(Уривки з поеми)

Летить, летить дев'ятий вал:
Колчак, Денікин і Петлюра...
Тепер заглянем у підвал,
на отамана біля муру.
Як він зігнувся і поник,
як піт укрив лице й долоні.
І наближається до скроні
байдуже дуло...

Раптом, крик:
„Товариші!.. Скоріш на гору!
До зброї всі! У місті ворог!“
І глухо вдарив у підвал
стрільби страшний дев'ятий вал.
Отаман впав, і смерть у стелю
з розгону вдарила огнем...
А на дверях уже шинелі
й погонів блиск... „Ми йдем, ми йдем!...
Ми звільним всіх, у кого руки
не вкрили чорні мозолі!“
Немов кричать обличчя злі
і кроки ковані по бруку.
Що шаблі блиск — то крик і рана!
Що блиск шабель — троянди ран!
Звільнили білі отамана,
утік од смерти отаман.
Та, ні, не втік. Він путь важку
скінчив тоді ж. О, струни чулі!
Його метка чекиста куля
десь наздогнала у кутку.
Уже не встане отаман.

¹⁾ Дивись „Гарт“ № 6, 7.

В. Сосюра

Кругом порубані чекисти...
Й на сніг, задуманий і чистий,
все тихше кров тече із ран.
І гусне чорними струмками
біля зруйнованої брами,
де у шоломі, мов живий,
заснув навіки вартовий.
У місті білому бенкети,
розгульний музики мотив,
і в жовтих вікнах силуети
у срібнім дзвоні острогів...
А в передмісті смерти спів,
ніч протинають залпи, крики!...
І в морок дивляться так дико
розбиті вікна без огнів...
З броневиків гармати тупо
горлянки чорні простягли,
і на стовпах самотні трупи
гойдає вітер... Лий же, лий
нужденних кров ти, білий кате!
Вже наближається розплата,
гуде у бурі огневій —
все ближче бій, останній бій!

.
І от негадано зі мли
непереможною юрбою
у танку радісним набої
над білим містом загули!
Летять огні у чорну муть,
немає тим огням упину...
І марно жерлами хрипкими
гармати відповідь їм шлють.
Цвіте розривами блакить,
над білим містом смерть летить.
І чути крик: „Вперед, на коні!
Добридень, месники червоні!
Прийшли, мов вилиті з металу,
у них нема ні „я“ ні „ти“.
І знов розірвані дрти
рука робочого з'єднала.
По тих дротах слова у тьму,
у них журби уже немає,

бо над будинком Г. П. У.
червоний прапор знову має,
і біля починених воріт
вже инший вартовий стоїть.
Вже роки огненні, як дим,
і сніг уже не червоніє.
Немає трупів на стовпах,
у полі жито вільно мріє.
І тільки сниться крові пах
під небом диким і рудим.
Вже инші образи в очах
у днів рештованні новому.
Та не вернулося додому
багато хлопців і дівчат,
що йшли з зірками на чолі
на смерть за щастя всій землі.
Нам до мети іще не близько.
Умер Ілліч, умер Дзержинський,
багато вмерло... Але ми
усе вперед у морі тьми
несем їх прапор, їх ідеї,
й комуністичною зорею
уже жевріє далина,
така прекрасна і ясна.

Харків, 1928

Л. ПЕРВОМАЙСЬКИЙ

ОКОЛИЦІ¹⁾

(Роман)

ЧАСТИНА ДРУГА

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

20

Ишла швидко, не оглядаючись, і серце тріпотіло, як вітрило корабля, що могутній вітер жене його несходимими просторами моря. Чула — десь далеко затихала оркестра... Там Федя. Там оті, як їх... босота! Не знайдеш иншого слова.

Ніколи не знаєш, що станеться за хвилину. Йшла з Федею — було легко й хороше на серці, а тепер уже серце, як чорне вітрило — жене його вітер настроїв хто й зна куди й чого.

Боялася озирнутися, може, йдуть назірці, і Федя теж з ними. Він їхній приятель, вона для нього лише чергова іграшка, а для них і того гірше.

— Де ти її знайшов, таку кралю? В кріпості?

Федя з ними залишився й зараз насміхається над нею. Що вона йому? Хлопцям, мабуть, каже: то я з нею так, між иншим, хіба я собі кращої не знайду?

Так чого ж тоді тягне зупинитися, вернутися до саду, шукати Федею, одкритися йому? Вона розуміє, що Федя он який хазяйський син і в комсомолі, і вчений, а вона лише лантухи латає, а читати по складах і то важко... Не пара!

Дурненька... Могла повірити, що Федя до тебе по-товариському, по-людському... Мало тебе дурили, Маріє? Мало над тобою знущалися? А ти все ще віриш людям!

Небо нависало важке і непотрібні зорі, соромлячись, блимали, наче відчуючи свою непотрібність. Деревя поникли під вітром. Вітер гнав хмару та її не видно було — десь далеко, може ще за обрієм, ішла важка, дощова хмара, а тут дерева й трави у млости схилилися...

¹⁾ Див. „Гарт“ ч. 4 — 5, 6, 7.

Околиці

Коло подвір'я побачила дядька Якіма.

Дядько Яким сидів на стовпчику коло воріт і про щось важке думав. Кошлату бороду згріб у праву руку і, наче граблями скородячи землю, п'ятьма пальцями розчісував її.

— Гуляєш, дівко? — не встаючи з стовпчика, промовив Сльоза. — А сумна ж чого? Чи не ті це гулі, що не одну в личаки взули? Гуляй!

Підвівся, махнув рукою й пішов у двір.

— Дядьку Якіме! — крикнула Марія.

Сльоза й не озирнувся. Важко ступаючи, підійшов до хати, турнув двері і зник у чорній дірці.

— Дядьку Якіме!..

Чого? Виправдуватись? І перед дядьком Якимом виправдуватись? Перед кожним, перед самою собою виправдуватись. Чому це так? Чому це такий стан, і так боляче, наче в тебе серце не з лівої руки, а праворуч?

Не хотілося йти в комору лежати з розплющеними очима до ранку... Ех, комора! Люди по-людському живуть, а ти в коморі... Невже не буде кращого? Невже весь свій вік отак?

Безліч запитань з'являлося у Марії. Такі прості й звичайні питання. Тільки з'явилися вони саме тепер, а не раніше. І ні на одне з них вона не могла знайти відповіді. Стояла перед ними безсила, як перед морем, що його належало переплисти без керма і без весел. Де знайдеш вітрило? Хіба що серце, як сумне вітрило, напнуте могутнім вітром, понесе тебе бездоріжжям твого життя...

Сум.

Сиділа, охопивши голову руками, хотіла плакати, але очі були сухі й гарячі, наче крізь них лився той вогонь, що палив її з середини.

Дужчав вітер.

Нестерпимо гірко запахтів полинь. Ударив у ніздрі отруйними пахощами. Деся за дахами заграла блискавка й стало видно на обрії важку навалу хмар. Вони сунулись швидко, як дивні літаки, і коли глухо здалеку прокотився грім, ця подібність ще збільшилась. Вітер гнав хмари і дерева гнав разом, а вони огиналися, схиляючи голови й бігали на місці. Грім вдарив над головою і одразу ж вітер припинив.

Марії здалося, що то вибухнуло її серце, і після того настала тиша неіснування, смерти. Так було з хвилину. Потім знову загав вітер, погнав дерева й хмари, зашарудів у траві і, підхопивши перші дощові краплі, завихрив, закрутив їх у божевільному кружлянні. І тільки тоді, коли дощ збільшився, коли холодна вода торкнулася її оголених рук, Марія прийшла до пам'яті і швидко побігла в комору.

Після дощу ранок був теплий і яскраво-зелений. Трава і листя дерев зеленіли ще вогкі і приємно холодні. Висихали останні невеличкі калюжі на вулицях. Парували дерев'яні пішоходи. Під їхніми розхитаними дошками ховалася вода й часом від того, що хтось ступне на дошку, чвиркала з щілин і забризкувала необачного. Навіть червонасті лишаї на парканах і ті, пригріті сонцем, що пропливало в урочисто голубому небі, позеленішали і здавалося кожною спорою кричали про радість. Про неї ж сурмило й сонце й легкі хмаринки креслили на небесному тлі це єдине коротке слово. Наче п'яні, билися в високостях жайворони, горобці, святкуючи, цвіріньчали на солом'яних дахах, як торговки на базарі коло шопи. Півні гордо похажали по подвір'ях і, учтиво вигинаючись, перед куріпками креслили ще вогку землю шлейфами крил. По садках жовтіли груші, лисніли опуклістю щік між листями скороспілі яблука. На вгородах поросла свіжа гудина й учорашні пуп'янки лежали порядними огірками.

Дядько Яким збирався на баштан. Він запрягав свою муру кобильчину, коли Марія, прокинувшись, вийшла вмиватися до колодязя.

— Ти, дівко, дітям звариш, бо я аж ік ночі приїду...

— На баштан? Неділя ж!

— Та то правда, що неділя... Та хіба ж не однаково? І в неділю хліб їмо... А ти ж ото де вчора та пізно була? Дивись мені, догуляєшся!

— Спасибі, що турбуєтесь. Наче мені вже й з двору йти не можна... Много ви бачили, щоб я гуляла!

— Та то я пошутив... Що ти, шуток не розумієш?... Бодай ти була пропала!

Ці останні слова вже відносилися до мурої кобильчини. Дядько Яким виїхав із двору, так більше ні словом до Марії й не обмовившись.

Якімова дівтора вибігла з хати, ледве батько зник за ворітьми і, обступивши Марію, стали просити, щоб та дозволила йти на вигін гратись.

— А тато ж не дозволили?

— Тато веліли сидіти в хаті і з двору не виходити,— пропищало якесь із шостьох.

— От і треба слухатись... Грайтеся в хаті.

— У хаті тісно, повернутися нігде,— серйозно зауважила найстарша Якімова донька,— та й хіба висидиш у духоті цілий день...

Марія сперше здивувалася, бо не чекала такої серйозності від дитини, а потім засміялася:

Околиці

— Так чого ж вам у хаті сидіти? Грайтеся на дворі,— почала вона по троху здавати позиції,— а на вигін не можна... Тато визнають—і мені і вам буде.

Дітвора не відповідала. Навіть найменше з них знало вже, що може бути в таких випадках.

22

Марія якраз узялася варити дітям обід, коли зачулися звуки оркестри, що наближалися й наближалися. Вона продовжувала перемивати щавель до борщу, водночас прислухаючись. Їй було дуже тоскно й важко і мимоволі вона шукала чогось такого, що могло б розважити її, примусити на хвилинку забути свої навісні думки. Між тим, оркестра все наближалася. Вже чулися не лише глухі удари барабану, що відбивав такти якомусь маршу, а й мелодію того маршу, бадьору і дзвінку. Та мелодія схожа була на сонячні хвильки, що плинуть одна за одною без упину, намагаючись наздогнати попередніх, зливаючись з ними разом у пінисте шумовиння і знову виростаючи в більші хвилі і плинучи, плинучи, плинучи. Вже й дітвора вибігла до воріт і, гарцюючи, щось викрикувала. Марія розібрала голос настаршої дівчинки. Дівчинка кричала до неї:

— Тьотю Марусю! Сюди йдуть! Тьотю Марусю!..

Марія прикрила хвартухом миску з щавелем і собі підійшла до воріт.

Дійсно, за повороту у вулицю входив урочистий похід.

Спереду несли безліч прапорів. Прапори ярились в потоках сонячного проміння, виблискували шматками фольги і шумихи, вітер тріпав їх і вони хрустко лопотіли, наче сперечалися чи протестували. Далі орестровці дули в тромбони та корнети, дивлячись на ноти приколоті на спінах у передніх товаришів. Низенький капельмейстер йшов задки, обличчям до оркестри, і розмахував паличкою, часом попадаючи не в лад оркестрі.

За оркестрою плутаними рядами йшли й співали хлопці та дівчата. В святковій одежі, веселі та рухливі, вони співали й сміялися, обмінюючись жартами. Фізкультурники в одних лише трусах та безрукавках, йдучи, піднімали хмари порошу, за фізкультурниками, чхаючи, поспішали піонери. Вони теж собі співали якоїсь пісеньки, закінчуючи її нерозборливими викриками. Ввесь похід обходився без командирів, а в піонерів був свій „главком“, мабуть найменший з усіх. Він гордо виступав збоку колони і рахував:

— Раз - два - три... Лівой!

За піонерами їхали вантажені самоварами й іншими екскурсійними причандалами дві підводи.

Л. Первомайський

Марія дивилася, як наближався похід, як вибігали обивателі з сусідніх хат і сповнювалася заздрістю. Ця молодь, що веселим походом кудись прямує, вона не знає турбот і злиднів. Життя кожного з них повне радості й веселощів, а вона стоїть збоку сумна й зажурена і заздрим оком пожирає строкатий, яскравий натовп... Хіба що піти з ними, злитися, забути себе, свої мізерні, нікому непотрібні болі, жити життям їхнім?... Так вони ж живуть своїм життям... Виходить треба зовнішувати для них? Чому вона така нещаслива? Чому це їй випало жити в коморі, а іншим мати теплі затишні помешкання? Так випало! Ну й нехай. Вона б змирилася з коморою. Хіба неоднаково де жити? Звикаєш... Тільки б мати трішечки радості. Щоб життя не здавалося таким порожнім і непотрібним. Вона ж невідомо для чого живе, невідомо для чого латає лантухи на млині... Якесь нерозривне коло непотрібного, порожнього життя: латати лантухи, щоб мати злиденну їжу, їсти, щоб мати силу знову йти латати лантухи. До того ж кожний на тебе дивиться, як на бидло, навіть не так, як на бидло, як на забавку, щоб її можна взяти в руки, поцікавитись хвилинку, взнати з чого її зроблено і відкинути геть, як непотріб.

Так думала Марія, а тимчасом похід порівнявся з ворітьми, що коло них вона стояла, оточена дітворою дядька Якіма.

Який знайомий голос!

Марія вчула до дивного знайомий голос... Вона догадувалась, навіть напевне знала, кому він належить, але боялася переконатися. Та голос той, виділяючись з-поміж інших, звучав так владно, кликав так переможно, що Марія не в силі противитись його волі стала очима перебігати з одного обличчя на друге, аж поки не побачила Федю. Він співав, високо закинувши голову, і напевне мав насолоду, слухаючи власний голос.

Марію боляче вразило те, що на Федіному обличчі вона побачила барви тієї насолоди... Він ні про що не думає зараз! Та й про що йому є думати? Хіба що про Марію? Потрібна вона йому, як п'ята нога коневі. Він уже й забув про неї, як діти забувають про зламану цияцьку.

Марія вперто не спускала очей з Федіного обличчя. Чи то погляд той був такої сили, чи то можливо муха сіла Феді на щок, але він мотнув головою, глянув у її бік і погляди їхні зустрілися. В наступну хвилину він уже біг через дорогу до неї й кричав:

— Здрастуй, Маріє! То ти оце тут живеш? Де ти вчора ділася? Я тебе по всьому сквері шукав...

Наче лише тепер розійшлися хмари, наче лише тепер з'явилося в усій вогнисто-золотій красі своїй сонце. Все змінилося

навколо і ті самі речі, що їх бачила в такому темному обарвленні, що про них думала такими похмурими думками — в новому світлі постали перед Маріїними очима. Подивилася на Федю й стало соромно, що думала про нього погано. Хіба можна щось подібне сказати на такого милого, хорошого хлопця? Вона не знає, що це на неї найшло вчора, — яке це чуття тримало її весь час у своєму зловісному полоні.

— А я думала, що ти з отими... вчора...

— Та ні, я з ними полаявся за тебе... Отут ти й живеш? Ідем з нами в Полтавський ліс... Га? Не можна? Ну-у-у... Жалко! Тоді знаєш що? Завтра в нас осередок, збори, зразу після роботи. Ти приходь... Га? Ну я ж побіг... Так прийдеш? — І стиснувши Марії руку, Федя побіг за колоною, що вже встигла вийти з вулички за місто.

Марія лишилася стояти біля воріт. Вона не йняла віри тому, що сталося, так це вийшло несподівано й хороше. Вона б подумала, що тут не без божої милости обійшлося, коли б уже давно не втратила віри в бога. Може бог і існує десь, та певне йому не до неї. В нього свої турботи. Як і на землі, так і на небі нікому вона не потрібна. То й начхати на бога — він собі сам по собі й вона сама по собі. Так воно й краще. Правда, люди нарікають, та й дядько Яким нещодавно запитував, чому вона до церкви не ходить? Ну, церква... До церкви сходити можна, від того з неї двох не стане. В церкві справді гарно — довколо тебе сріблом і золотом сяють ризи ікон, свічки з пахучого воску тонко горять, а повітря тепле, важке від ладана і приємне надзвичайно... А коли ще півча заспіває — аж ніяк не хочеться з церкви йти. Так би й стояла вона там вічність, дивлячись на широкий горорізблений іконостас, на святих яскраво намальованих на ясно-блакитному тлі... А бог? Аж смішно й казати! Хіба в церкві знайдеш бога? Якщо й є він, то не в церкві його шукати... Марія просто не бачила ніколи такої краси і розкоши, як у церкві. Тому й була не від того, щоб туди сходити. Бога вона вже давно не шукала. Може, ще тоді загубила його, як тікала від дядька Гарвасія. Темно було в хаті і лише лампадка миготіла в кутку перед образом спаса... Чув він? Бачив? Не зійшов зі стіни, не скрутив руки за спину дядькові Гарвасію? Не вбив його громом за знущання над сиротою, не звелів батькові вернутися з шляху, не напугив його? То чого ж йому треба дерев'яному спасу, бідному ягнятї роду людського? Хай собі скніє під банею собору, хай глухне від великодних дзвонів, хай сліпне від миготіння свічок, хай йому голова замакітриться від ладану... Всесильний, а такої дрібниці зробити не зробив! Ех ти... бог!

На перерві Федя підходив до Марії, розказував про екскурсію, реготав, жалкував, що її не було і між иншим нагадав, щоб не забула прийти на збори.

Марія запитала:

— А хіба ж некомсомольцям можна? Я ж до вас не записана...

— То й що? До нас хто хоче може приходити. . Неодмінно приходить!

Марія згодилась, а коли Федя пішов, завагалася. Чого вона туди піде? Знову будуть ображати, як у садку. І дівчат там немає... Так Федя ж там! Хіба що Федя... З ним вона нічого не боїться... Так таки й не боїться? А хіба ж не Федя кинув її в садку на призволяще, побіг до тих, до естради? Неправда, він не до них побіг — до них, тільки лаятись за неї... І коли пригадала це Марія, одразу ж їй ясно стало — вона піде на збори. Там Федя і коли б навіть ті, що в садку, були б на зборах, він зуміє її захистити.

Так цілий день пройшов у чеканні.

До цього часу Марія може двічі чи тричі була на зборах спілки Нархарчу, членом якої вона й досі рахувалася. Ті збори в переважній більшості складалися з дівчат — усі однакові, служниці, покоївки і куховарки з цілого міста. Сиділи й лузали насіння, в фартушок складаючи лушпайки, переказували одна одній усякі новини про своїх хазяїв чи про „ухажорів“, а коли нарешті представниця спілки оголошувала початок зборів, усі замовкали, механічно голосуючи вибирали президію, уважно й мовчки слухали доповідача, соромились подавати запитання, слова по доповіді ніхто не брав, голосували резолюцію й по тому розходилися, висипаючи на вулицю перед будинком спілки насіннєве лушпиння з білих фартушків... Хоч знайомих дівчат і багато мала Марія, але з жодною з них вона не товаришувала, тому й сумно було їй на зборах. Слухала промовців, майже нічого не розуміючи. Вони говорили такими далекими й чужими словами, що, здавалося, слухаєш якихся чужинців, що користуються в своїй мові кількома відомими їм иншими словами. Приходячи на збори, Марія чекала чогось великого, невідомого. Їй хотілося почути того незнаного, нечутого одного слова, що одразу б змінило все довкола. Те слово мало бути простим, звичайним, але вона його не чула. Може, ті доповідачі й не знали його? А, може, знали та не знали ціни йому, думали, що просте собі заваляще, кому воно потрібне? Чи ж мало хіба було в їхніх

Околиці

скарбницях гучних, дзвінких, коштовних слів? Вибирай скільки хочеш, яких хочеш...

Про це і про багато иншого думала Марія, сидючи над лантухами й чекаючи гудка,— дозволу кидати роботу. У двір в'їжджали підводи, вантажучи їх лантухами борошна, лаялися ломовики. Горобці зграйкою носилися над винбарем. Дзвеніло в небі сонце і кола сонячного дзвону котилися на землю, падали в ручку до крикливої дітвори. Пропливала хмарка й непомітно танула в голубому небі. Торохтіли на мості підводи, двигтів млин і весь цей шум зливався з дзвоном сонячних спіралів і вібрував, гудів, не змовкаючи.

24

Після гудка Федя знов прийшов до Марії. І дивно, вона наче знала, що прийде, чекала його.

— Ходім,— сказав Федя,— там уже збираються в клубі.

Клуб мав приміщення на другому поверсі над конторою. Треба було входити з надвору по звичайній драбині, прилаштованій біля стіни до дерев'яного помосту на рівні дверей другого поверху.

Коло драбини скупчилися комсомольці. Вони голосно розмовляли, докурюючи цигарки. Інші з'їжджали згори вниз по вилощеним від дотика багатьох рук бильцям драбини.

Марія з Федею підійшли до клубу якраз, коли Губка, секретар осередку, стоячи на дверях, кричав униз, щоб кидали цигарки та йшли на збори. Разом з іншими вони піднялися по драбині й потрапили до великої залі, поділеної на дві нерівних половини дерев'яною аркою. Менша половина, в якій було зроблено поміст, правила за сцену і була зараз завалена різними декораціями. Більша ж— була заставлена простими, навіть непофарбованими лавками, і стіни її рясніли барвистими різнокольоровими плакатами та гаслами, мальованими білою фарбою на червоних полотнишах.

Секретар Губка витяг на сцену невеличкого столика, лавку, дістав з кешені невеличкого дзвоника, подзвонив, закликаючи до порядку, і, зачекавши, поки втихомирилась неспокійна комсомолія, оголосив збори відкритими. Не встиг він запросити висувати кандидатури на президію, як з усіх кінців залі (бо тридцять чоловіка розсілося дійсно по всіх кутках) полетіли йому до вух викрики:

— Прищеп! Безребрий!

— Безребрий! Мадика! Мадика!

— Горб!

— Денисенко! Горб!

— Діхтярьов! Мадика!

Л. Первомайський

— Ліберман! Горб!

— Мадика! Мадика! Мадика!

Губка замотав руками, задеренчав своїм дзвоником і знову сховав його в кешеню.

— Товариші, — гукнув він, — так же не можна... Тоді давайте я візьму список членів осередку й голосуватиму всіх!

— Перших двох!

— Останніх двох! — загули збори.

— Не задавайся, Губко, голосуй!

До президії обрали Горба й Мадика. Їхню появу на сцені зустріли дикими викриками, тупотінням ніг об підлогу, сміхом і оплесками, і Губка, що був уже зліз із сцени, знову вихопивши з кешені дзвоника, заторохтів ним, високо піднявши над головою і зажмуривши очі. Це викликало ще більше крику й реготу, але зрештою хлопці заспокоїлися й збори почалися. Спочатку мала бути доповідь про завдання комсомолу в справі зміцнення змички міста з селом, а потім дебати й поточні справи.

— Слово має секретар райкому Всесоюзної Спілки Комуністичної Молоди України товариш Ключко.

Товариш Ключко виліз на сцену невідомо звідки, бо раніше ніхто його не помітив, насунув кепку на очі й став говорити.

Це був високий нескладний юнак, що видать не голився вже з місяць, бо обличчя йому заросло чорнявою щотиною. Не зважаючи на те, що жарота стояла пекельна, він одягнений був у важкі чоботи, захисного кольору широченні архаїчні галіфе й такого самого френча з непомірно великими кешенями, переповненими паперами, папірцями, блокнотами, шматками олівців і згорненими в три погібелі газетами трьохтижневої давности.

Говорив він, походяючи перед столом президії, і увесь час був ніби заслоною між нею та зборами. Як заклав він руки в кешеню, зійшовши на сцену, так і не виймав увесь час.

Комсомольці слухали на дивовижня уважно. Вже не можна було пізнати крикливого гуртка, що кілька хвилин тому потрясав дужими голосами низьку стелю клубної залі.

Марія й Федя сиділи поруч коло одного з невеличких вікон. Федя увесь час блукав очима по залі, ніби вперше її бачив, бо йому не дуже цікаво було слухати про змичку та ще такого нудного доповідача, як Ключко. Він уже це чув - перечув не одного разу і, хоч намірювався забирати собі слово в дебатах, не звертав ніякої уваги на доповідь, так це все було для нього ясно. Марії ж навпаки: все, що бачила тут і чула, видавалося їй надзвичайним, новим і хорошим. Таке чуття з'явилося в неї одразу, лише зійшла

Околиці

вона по драбин до клубу. І оці крикливі хлопці, що тепер тихіш тихого слухають промовця, і сам промовець нескладний і чудний, і низька заля з манесенькими вікнами, і стінами барвистими від безлічі плакатів — усе це до дивного боляче й радісно входило до її серця і були хвилини, коли їй хотілося заплакати... Та це ж вона, Марія, прийшла й сіла серед незнайомих чужих людей і ніхто з них не сказав їй грубого слова, і ніхто не вилаяв її, не штовхнув. І ще раз прийде вона, стане з ними, як з рідними, разом радітиме, працюватиме, робитиме будь-що-будь, все, що скажуть, аби бути з ними, аби відчувати себе в товариському гурті, десь поблизу... Феді? Ну то що!.. Правда, поблизу коло Феді, руку якого вона зараз відчуває на своїй руці, велику білу руку з рожевими старанно чищеними нігтями.

Тимчасом товариш Ключко ходив коло столу президії, заклавши руки в кешені своїх широченних галіфе і робив уже висновки з усього, що раніше було ним сказано.

— Комсомолу треба що-найбільше практично підходити до цієї справи, — наче нехотя кидав він слова. — Значить, кожний полагоджений місток, — ну да! — чи направлена куди слід скарга, чи значить щось інше практичне важать більше, ніж десятки промов, тоб-то докладів... Так що, товариші, значить треба й вам, тоб-то підтягнутись, і братися за роботу, — ну да! — бо у вашому підшефному, значить, селі теж є до чого руки прикласти...

На цьому він і закінчив і як ходив, заклавши руки в кешені, так і сів, не виймаючи їх звідти. Закинув ногу на ногу і став дивитися на розтоптані чоботи свої, ніби вперше помітив, що вони вже давно каші просять.

25

Збори закінчилися знов таки сміхом.

Товариш Ключко став відповідати на запитання. Поміж усім іншим хтось запитував, чи можна комсомольцеві ходити до церкви слухати півчу, коли це йому подобається. Так таки слухати півчу, а не богу молитися.

З давніх-давен церква була найулюбленішим конем товариша Ключка. Скочив, вдарив п'ятами в ребра й поскакав... Зупини його!

Так сталося й тепер. Він, скільки того можна було чекати від його спокійної лантухуватої натури, гаряче став доводити, що не можна. Мовляв, мусить бути такий твердий принцип, що у ворога й хвилинки в хаті пересидіти не можна, хоч би який дощ надворі не періщив. З ворогом треба битися, а не пісні слухати. Треба свої хори організовувати, коли співи любиш.

Л. Первомайський

До того договорився товариш Ключко, що навіть руки з кешень вихопив і став вимахувати ними перед власним обличчям. Далі більше — вихопив з кешені олівця і олівцем щось у повітрі креслить. Лусь! — Олівець упав додолу. Ключко нахилився його діставати та тут з верхньої кешені випав гребінець. Він за гребінцем — з другої кешені посипалися мідяки. Ключко почервонів, лазить, збирає своє збіжжя, а комсомольці регочуть, ревуть, як навіжені.

Разом з ними сміялася й Марія. Сміялася, як ніколи — на весь голос дзвінко й безупинно. Тут-то її й запримітили всі, бо раніше нікому на очі не потрапила.

Після зборів її й Федю обступили комсомольці, закидали запитаннями, а широкоплечий Мадика сказав просто:

— Ти що, в комсомол хочеш?

Такої думки ніколи не було в Марії, та лише сказав це Мадика, — вона одразу стала давнішим неусвідомленим гаразд бажанням, ніби він лише точно висловив те, що давно вже неясно думалося їй.

— Хочу, — відповіла Марія, глянувши на Федю, що не відходив од неї.

Федіне обличчя розплилося в широку посмішку. Він міцно тиснув Марії руку, виходячи разом з останніми з клубу. Все це так добре складається для нього і голівне йому навіть не доводиться довго над усім мудрувати. Йдеться як-найкраще. Марію приймуть до комсомолу, всі знатимуть, що це він її спровадував, його авторитет підніметься, бо Марія — це перша дівчина в осередку. Вже й тепер на нього дивляться трохи не так, як два тижні тому. Губка навіть сказав, що він, Федя, молодець... Він, Губка, так і знав, що він, Федя, розумний хлопець і не допустить, щоб трапилося одне прикре непорозуміння.

Федю образили Губчині слова. Так говорить зверхній до нижчого, до слуги, що залежить від нього. Проте Федя мав силу стриматися і Губці нічим не відповів, коли не рахувати усмішки, яку він намагався зроби́ти як-найбільше двохзначною. Мовляв, то нам відомо, що й до чого ми робимо. Якщо ж ви думаєте, що це ви вплинули, то й думайте собі на здоров'ячко, а нам дайте спокій.

Марія посіпала Федю за рукав. Він поринув у свої думки і не помітив, що комсомольці вже розійшлися й вони лишилися з Марією вдвох.

Разом вийшли з млина і пішли на гору до міста. Федя мовчав, широко ступаючи. Марія ледь-ледь встигала за ним і нарешті зупинилася.

— Не так хутко, Федю... Вже ноги не ходять...

Мабуть тепер лише Федя помітив її присутність. Він здивовано глянув на неї, потім весело всміхнувся й узяв за лікоть.

— Так ти й справді в комсомол хочеш?

— Справді.

— Ото й добре... Я хотів сам з тобою про це говорити. Та воно й краще, що ти сама надумала...

— А приймуть мене?

Федя розреготався. Він подумв: чого б їй турбуватися? Її та не приймуть! Це коли б він, Федя, подав заяву, то инша справа — сказали б, що примазується, дрібно-буржуазного походження мовляв, а вона ж робітниця!

— Чого регочеш?

— Ну як же? І думати нічого! Приймуть обов'язково... Тобі вчитись греба, я тобі книжочок кілька принесу, прочитаєш.

Марія почервоніла.

— Я читаю погано... Не розберу я книжки.

— Ну? Єрунда, ми вдвох як-небудь, я тобі допоможу.

Він провів її майже до самого двору і там вони щиро розпрощалися, умовившись зустрітись, щоб разом читати книжки, що їх мав принести Федя.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ

27

Віра Амнеподистовна, дочка отця Амнеподиста, що його в Глухому звали ще инакше „Отець - Ану - Піди - Сюди“, з години на годину чекала приходу Похитунші з Марфушою. В неї була вже готова відповідь та вона боялася, що відповідь зовсім не так, як думає. Ці кілька днів, що Марфуша не приходила після першої своєї візити, Віра Амнеподистовна не змогла знайти собі місця. Вона ходила по хаті, наче замкнений у клітці птах літає від стінки до стінки, і так само воля її була наче той замкнений у клітку птах. Вона безсила була щось робити. Кругом одчай. З того дня, як помер отець Амнеподист і як покинув її наречений, довідавшись, що після батька майна нічого не лишається, став рушитися той видимий, ще при батькові колосальними зусиллями підтримуваний добробут. Спочатку дехто з прихожан допомагав, а потім усі відкинулися... Кому вона потрібна? Та й хто потрібний забезпечений ситій людині? Може ще однаково задоволений, для компанії, щоб було з ким різатись в хвилику, чи лузати насіння за ворітьми на лавці, та й то доки не попросить грошей позичить. Батько — отець

Л. Первомайський

Амнеподист, що тягнув лямку церковної служби, бувши людиною погляди протилежних догматам християнства, завжди говорив вживаючи латинської мудрости: „Homo homini lupus est“. Так, це правда,— згадуючи батьківські слова, думала тепер Віра,— людина людині вовк. Людина людину їсть, чекає на загибель її, щоб більше надії було вхопити ласий шмат з весільного столу життя цього.

Ходила роботи шукати. До профспілки не приймають і роботи не дають. Кажуть, попівна... А попівні хіба їсти не треба? Хіба в попівни не той самий шлунок, що в комісарової доньки? Хоч може вони й праві— у них своїх безробітних досить, а вона чужа... Якже ж і проклинала вона батька, що призвів на світ і до життя нездатну кинув. Старе чортове попило! Не могло воно зректися сану, саме ж у бога не вірило, людей дурило... Багато ти надурив? Похарамаркали над тобою, як і ти над іншими, та завалили землею. А їй, попівні, страждати...

Потім такий жаль брав на старого батька, що аж сльози починали падати з очей. Вона схилялась над його карткою і хлипала, як дитина, довго і з болем.

Юрчик не хотів іти до Віри. Юрчик боявся, що вона таки виконає свою загрозу і повідкручує йому вуха. Але тітка Ангеліна й тітка Марфуша й навіть сам Пантелеймон Капітонович наказали, то ж приховавши жах у глибині свого маленького серця, Юрчик зайшов у сусідській двір і постукав у двері хатини.

Віра навколішках плакала перед образами, коли почула стук. Нехотя підвелася, прислухаючись до того, як калатало серце гулко— так гулко звучить хода вночі по пустельній вулиці.

Витерла очі. Одчинила двері.

— Драстуйте! Казали наші, щоб приходили обідати, дуже просили, наказували, щоб без вас не вертався...

А-а-а! Це лише Юрчик!— З полегшенням зідхнула Віра. Юрчик каже, що дуже просили? Гаразд, Юрчик може собі йти. Вона й без нього дорогу собі знайде. Так хай і перекаже тітці та дядькові. Вона зараз прийде. Ось тільки вмиється та перевбереться.

Юрчик на таке не згодився. Він, правда, вийшов у двір, але сів на призбї й став дразнити собаку. Та собака був смирний і не пам'ятав лихого. Його важко було роздратувати. Він лащився до Юрчика, стрибав йому на коліна, намагаючись поцілувати в обличчя. Юрчик одпихав його від себе, сміючись, потім бігав з ним навипередки по дворі і так згаяв час, поки не вийшла з хати Віра, просто зачісана, в темному платтю з легкою старенькою хусткою на плечах.

„Юрчик так і не послухав її? От шибеник... Що то з нього буде?“

В Похитунів на неї чекали

Стримуючи хвилювання, Віра привіталася й сіла до столу на запропонованого їй стільця.

Марфуша доручила Юрчикові свою малечу і він повів її з хати. Похитунша подала зеленого борщу з сметаною і підсунула до Пантелеймона Капітоновича хліб та ніж. Це було його одвічною привілеєю — різати хліб. Він поважно перехрестив хлібину і лише тоді встромив гострого ножа в її пухке черево. Нарізавши хліба, Пантелеймон Капітонович узяв ложку в руку і сьорбнув борщу. Тільки тоді, коли він клямкнув, цим голосно висловлюючи своє задоволення, всі останні теж стали їсти.

Віра їла і їй здавалося, що вони рахують кожную ложку борщу, яку вона проносить до роту, кожний шматочок хліба, якого вона відкушує. Вірі дуже хотілося їсти, але вона, перемагаючи голод, присильовала себе їсти „нехотя“, щоб не подумали, не говорили потім, коли вона піде, яка вона голодна. Найгірше — це відчувати, що тебе жаліють. Жалість це чуття егоїстичне. Жаліють тебе не тому, що в тебе немає, а тому, що в них є. Яка ж вона жалька, в неї навіть на хліб немає... Слава богові, в нас є!“

За обідом майже не говорили. Похитунша, правда, щось поторохтіла про женвідділ, але її ніхто не підтримав і на тому розмова ввірвалася.

— Хороший чолов'яга був ваш батько, — витерши вуса, сказав Пантелеймон Капітонович так несподівано, що Віра здригнулася і трохи не впустила виделки з рук, — а що вже випити вмів, то не кожний так уміє... Бувало, п'є та все з писання приказує. Не одну пляшку ми з ним випили...

Віра криво всміхнулася у відповідь на це й подумала собі, що було б батькові пити менше, то, можливо, щось і залишив би їй... Пропив геть усе чисто! Як його й у церкву пускали? Так воно в світі ведеться — хто що проповідує, той ніколи того сам не робить. Хоч би й батько — у неділю у церкві казання про п'яниць скажуть та й підуть з Капітоном Пантелеймоновичем обідати, а вже звісно що то за обід — додому не у ворота йдуть, а через паркан, підбравши рясу лізуть.

Може, Пантелеймон Капітонович нічогісінько собі й не думав сказати тим, що сказав. Та завжди буває так, що сказане одним підхоплює другий; сказане одним полегшує другому висловити свою думку. Так воно сталося й тепер, коли після слів Пантелеймона Капітоновича, який першим порушив важку мовчанку, що панувала

Л. Первомайський

в кімнаті, в розмову втрутилася Ангеліна Любомирівна. Вона пригадала Марфушине весілля, кожную дрібницю з нього і звичайно ж не обминула й борошна та соли, що їх дали отцю Амнеподисту за вінчання.

Віра сиділа, наче на гарячій сковороді. Усе, що говорилося за столом, може й не навмисне, але скероване було до того, щоб ущипнути її хоре, розвинене бідуванням і спогляданням чужого добробуту, самолюбство. Їй хотілося встати, подякувати гостинну родину за честь і ласку й бігти кудись подалі від цієї просторої світлої кімнати, від чистого подвір'я, вузької вулички, від усього трагічного містечка, щоб бути самій, не бачити людей, будинків, знайомих тротуарів, дерев, що теж здається мають своє обличчя... Так, дерева мають кожне своє лице, і вона напевне знає — той нахабний кленок, що росте під вікном її халупи, що -вечора підглядає, як вона роздягається.

Віра, заглибившись у свої мислі, і не почула, як скінчила говорити Ангеліна Любомирівна. Вона відчула лише смутно, що голос Похитунши ніби змінився, а підвівши очі, побачила, що говорить уже Марфуша.

Але про що ж вона говорить? Вона запитує: чи Віра вже надумала що-небудь? Чи Віра дасть їй відповідь? А чого б Вірі і не відповісти! Віра зараз відповість. Ось вона тільки трішки прийде до пам'яті. Це ж не що-небудь таке незначне... Це ж вона навіки себе продає. Отже, вона має право заставити їх трохи почекати. Хай собі думають що завгодно ці кілька хвилин чекання. Вони звичайно будуть думати, що Віра згодиться... Чудово! Та вони инакше й не можуть думати. Хіба ж Віра має право відмовитися від такої чести, хіба для того, щоб вона відмовлялася, Марфуша приїздила сюди в Глухе, хіба для того її запрошували до Похитунів обідати? Та чорт з ними — і з Марфушою, і з Похитунами, і з їхнім обідом! Невже це зупинить її, примусить погодитись? Ні, ніколи. Та що це? Віра розкриває рота, примушує себе сказати зарані вितверджене коротке слово відмови, але чує, як якийсь невідомий, незнайомий чужий голос вимовляє тихо і боляче слово згоди... Віра стоїть приголомшена, боючись зрозуміти те, що сталося, але те, що сталося, разюче, невмолимо стає перед її очима, і Віра, приголомшена своєю несподіваною відповіддю, безсило починає осідати на підлогу і зрештою падає непритомна...

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ

29

Марію прийняли до комсомолу. З цієї нагоди Федя почував себе героєм, бо що б собі хтось не думав, а без його участі тут

не обійшлося. Можна навіть пересвідчитись. У заяві, що її Марія подавала до осередку, ясно чорним по білому написано було поміж усім іншим і таке: „З розмов з товаришем Федором Ватулею мені стало ясно, що комсомол — це єдина організація, до якої слід іти молодій дівчині, яка хоче боротись за краще майбутнє. В цьому мене переконав товариш Федір Ватуля, якому я за те, що одкрив він мені очі, голосно дякую, а вас прохаю прийняти мене до своїх лав“.

Заяву хоч і було написано Марією непевною рукою, та складав її проте Федя. Він з тремтінням стежив на зборах, яке враження справить заява на комсомольців. Всі аж зойкнули від несподіванки... От тобі й Федя! А вони мали його за останнього лобуряку. Такої втнув! Першу дівчину до осередку прилучив, а це не аби що. Після зборів обступили його стіною... Як же це він? Коли це він встиг? А дівчина не погана, видать і не дурна... Хоч би в кого думка майнула, що заяву Марії він сам міг скласти!

Увесь млин говорив про Марію і про Федю. Правда, і тут не без Федіної участі, — він ходив від одного робітника до другого і кожному розказував про те, що Марію затверджено осередком у дійсні члени комсомолу. Про це ж він сповістив і Тихона Амосовича, коли той після неприємної зустрічі з Ориною, похмурий прийшов до млина.

Як і більшість, Тихон Амосович Марії не знав і тому справедливо здивувався, почувши від Феді цю звістку. Потім зацікавився, бо навколо тільки й розмов, що про Марію було.

Вступ до комсомолу на невеличкому млині — це все таки не аби яка подія, а ще, коли вступає до комсомолу дівчина, подія виростає в своєму значінні до неймовірних розмірів і заслоняє собою всякі інші події, можливо в інший час цікавіші й важливіші.

На особу, що відзначилася вступом до комсомолу, ходять дивитися, як до кінематографу на цікаву картину. І це не тому, що комсомол така дивна річ або вступ до нього виняткове явище. Ні, зовсім не з цих причин. Просто млин живе собі тихим життям, подій особливих не трапляється, а коли вже трапиться якийсь дріб'язок, то одразу ж він стає центром уваги всіх і кожного аж до того часу, коли інша подія не принизить значіння попередньої. Поки що ж робітники ходили до винбарю дивитися на Марію й на всякі лади обговорювали її зовнішність та вдачу.

Гудок одкривав і зморені робітники валкою посунули до воріт — там розходячись по домівках. Тихон Амосович теж ішов додому. Діходячи до воріт, він побачив Миколу Григоровича Рябенка.

Л. Первوماйський

Той поспішав кудись за головний корпус і навіть не помітив Тихона Амосовича.

— Куди це ти біжиш? — крикнув Тихон Амосович й лише тоді Рябченко зупинився, подивившись в його бік.

— Та побіжу на Бондаренкову гляну... Що воно за птиця така?

— І ти тієї самої? — докірливо похитуючи головою, сказав Тихон Амосович. — Ніяк не думав... Хіба тобі робити нічого? Дівчина як дівчина мабуть... Що в ній цікавого? Ходім додому!

Микола Григорович не погодився.

— Е ні, — крикнув він, сміючись. — Піду гляну! Бувай здоров, козаче!

Тихону Амосовичу теж кортіло піти подивитися на Марію, але щось його підштовхувало сьогодні іти всім наперекір. Більше йому робити нічого, — думав він, ідучи додому, — як тільки на дівчат дивитися. Подумаєш, яка подія! Якесь сопливе дівча щось там зробило, то й цяцькають з ним, немов із чимся путнім. Що ж тут видатного? І він, Тихон Амосович, може не те, що до комсомолу, ба, навіть, до партії записатись і про нього балакатимуть... Дійсно є про що говорити! От коли б ця дівчина, та скажемо сто тисяч виграла по державній позиції, то інша справа. До комсомолу тисячі дівчат записуються. А сто тисяч тільки одна виграти може!

Тихон Амосович дійшов майже до самого дому і не помічаючи того, що весь час, гудячи Миколу Григоровича й усіх останніх, що ходили дивитися на Марію, він сам не переставав думати про неї.

Його наздогнав Петро Павлович.

— А знаєте, Тихоне Амосовичу, дівчинка що треба, — прицьмокнув він. — Бачили?

— Ні, не бачив... І не хочу бачити.

— О-о! Чого ж це ви так? Мабуть, уже залицялися та такого откоша мали, що й згадувати не хочеться?

— Ще б пак! Ви ж і вигадаете...

— Та я жартую, жартую! Хіба я не знаю? Ви ж у нас мамах... Ха-ха-ха!.. А дівчинка хороша! Дай бог вам такої...

— Спасибі на добрім слові. Такого добра скільки вгодно. Є з чого вибирати, аби охоту мав... Ну, мені вже звертати. Бувайте здорові, Петре Павловичу!

— Ходіть здорові! — відповів Петро Павлович, не зупиняючись. — На все добре, старий бахуре!

Тихон Амосович, поспішаючи, не вчув останніх слів Петра Павловича. Хоч ніхто не зможе сказати цього напевне. Може, він лише зробив вигляд, що не чує, бо почувши треба було б образитися,

Околиці

сказати кілька неприємних слів Петрові Павловичу, а це значить зіпсувати взаємини... Ні, для цього ще не настав час. Хай колись разом...

— Еге ж, хай колись іншим разом, — з погрозою, що чулася в голосі, сказав, заходячи в двір Тихон Амосович, бо він дійсно чув сказані Петром Павловичем слова, в чому ми на підставі його погроз маємо нагоду пересвідчитися.

Його зустріла Тетяна Гаврилівна. Вона мала в руці листа і ще здалека показувала його Тихону Амосовичу.

— Поздоровляйте мене, Тихоне Амосовичу, — сказала Тетяна Гаврилівна, вступаючи йому назустріч.

— Це можна, — поздоровляю... Та тільки з чим же вас по-здоровити?

— Письмо од Сашеньки получила... Пише, що, — ось читайте! — Скоро йому всі бомаги вийдуть, щоб додому вертатися. Треба тільки відділя поручительство послати, що він не добровольцем пішов, а мобілізованим був... Двох свідків треба.

В Тетяни Гаврилівни тремтіли руки і голос тремтів, і з очей котилися великі каламутні сльози. Скільки ж вона ждала його, Сашеньку тоб-то. Боже ж ти мій, боженьку! Значить, брешуть люди, є таки бог у небі, почув її молитву... Це б тільки деś двох свідків знайти! Та світ не без добрих людей і свідки знайдуться.

— А де ж ви їх візьмете, Тетяно Гаврилівна? Сашенька ж ваш дійсно добровольцем пішов... Хто ж це посвідчить, що його мобілізували?

Тетяна Гаврилівна завмерла, як стій. Сльози враз висохли в її очах і за хвилину до того повне м'якого жалю спогадів лице набрало твердих різких рис.

— А ви хіба не дасте? — голосним шепотом запитала вона. — Він що вам зробив? Вам матері радість зробити жаль?

Тихон Амосович розгубився.

— А другий же хто буде поручителем?

— Гвоздик, Петро Павлович, він мене знає... Він не відмовить.

— Тоді й я поручуся, — сказав Тихон Амосович, хоч це ясно було ще тоді, коли він запитував, хто буде другим поручителем.

Він пообідав і по своєму звичаю ліг відпочити на годину. Але сон не йшов до його очей і він даремно ворочався в ліжку, намагаючись заснути. Події цілого дня — Марія Бондаренкова, що на неї бігав увесь млин дивитися, приїзд Сашеньки, господининого сина, не давали йому спокою, збуджуючи думки. До того ж одна найважливіша, найцікавіша думка ніколи не покидала його з того дня, як

Л. Первомайський

Марфуша, жінка вальцового Гвоздика, від'їхала до Глухого. Він хоч і примушував себе не думати про її приїзд і про все останнє з цим приїздом зв'язане, та це не завжди йому вдавалося. Відчував якусь насолоду в тому, що боровся в собі між двома почуттями. Уявляв собі свою наречену, будував плани родинного життя, малював картини особистого щастя. То нараз якимсь зухвалим поворотом думки руйнував усе допіру збудоване так само, як маляр густою фарбою зтирає щойно намальоване обличчя, коли воно не відповідає його вимогам.

— Все це в моїх руках, — думав Тихон Амосович. — Щастя моє і життя моє. Схочу — житиму так, а захочу інакше — інакше житиму. Маю волю вибирати собі кращого споміж того, що бачу. Хто мені заборонить? Може ти, Антоне? Спробуй лише. Вже й пробував — скільки років пробуєш, а що з того вийшло?.. То й не вийде нічого.

Тетяна Гаврилівна заходила, просила написати адресу на листі до сина, — треба було латинськими літерами. Тихон Амосович, дивлячись на старого конверта, перемальовував незрозумілі значки і, зіпсувавши кілька конвертів, нарешті виконав прохання. Умився й вийшов з двору. За ворітьми став, подумав хвилинку і попрямував на Закопанську вулицю до Орини.

(Далі буде)

К. ГЕРАСИМЕНКО

ЕСЕНИНУ

„Не жалею, не зову, не плачу,
Все пройдет, как с белых яблонь дым“.

С. Есенин

Звичайно — все пройшло.
Розтанули сліди.
І ті сліди давно замів зі сміхом вітер...
До сонця йдучи, голубе село
Навчилося без Вас
І плакати і радіти...

І зразу в нас
Як і раніш — весна,
Сади сміються
 вітами черемух,
І тихо — білі ночі
Шепочуть снам
Про те, що згинуло
Навіки
 і даремно.

У цю весну
Я споминаю Вас
І мимоволі хочу перестроїть струни,
Колись же також і у Вас цвіла
Кущем безумним
Непокірна юність.

Колись і Ви
Любили ніжно сад,
І сліпо вірили, що ні у яку осінь
Любов не згине,
 не умре краса,

К. Герасименко

Й ніхто ніколи
Молодість
не скосить.

О, любий мій,
Від Вас прості сліди
Замів давно вже неспокійний вітер.
А я такий, такий же молодий
Сьогодні хочу Вас
Згадать і зрозуміти.

Бо зразу — струнко
безупинно
в ряд

Ідуть часи
З великим, славним Маєм...
І часто, часто всі ми невпопад
Буває, збившись на ходу,
ступаєм.

А Ви инакше збились зі шляху
І, реву хвиль грізних не зрозумівши,
Спустились, згодом, у глибокий трюм
Своє життя за чарку вішать...

Смішне життя. Смішний розділ.
І що пройшло — не вернеться вже знову.
Тепер Вам, любий, пізно зрозуміть,
Що зовсім Вам не те давалось слово...

Що Ви могли,
Співаючи пісні,
Іти у даль із юними рядами
І нам в бою
Могли б Ви, любий мій,
Своє життя віддать не так,
Не даром...

Тоді б Ви знали
Світ зовсім другим
І хоч на перший раз було б це трохи трудно,
Повірте — з Вами вкупі згодом ми
Чудово б зовсім будували будні.

Ви б вірили тоді,
Що той шматок землі,
Де сонце все влилось
У трое „С“ і в „Р“
В велике, в світле щось —
 веде рядами дні,
За віщо хочеш жить
 і потім і тепер.

Другі б цвіли пісні
І другий був би шлях,
Коли б усім чуттям
Ви бачили і знали,
З якою гордістю
Китайці йдуть вмирать
Під юний спів
 Інтер
 націоналу.

Сліди Ваші давно
Вже вітром занеслись,
Давно вже не бренять
Забуті всіми струни,
Але згадать мені лишилось, як колись
У Вас цвіла кущем
Безумних років
Юність.

О, любий мій...
У нас весна...
Вона іде, іде
З великим, світлим Маєм
І віриться, що й Вас...
Колись вона і Вас...
Забувши все лихе,
Між иншим, пригадає.